

7077

۱۹۲

۱
۱۹۲

عبر از تاریکے غیبت

دندخ دعای زمان غیبت

مرکز تخصصی خدمات
گروه ادعیه و زیارات عاشقان

علی ربانی

سرشناسه	: ربانی، علی، ۱۳۵۸ -
عنوان قرار دادی	: دعای غیبت امام زمان فارسی - عربی، شرح
عنوان و نام پدیدآور	: عبور از تاریکی غیبت (شرح دعای زمان غیبت) / مولف علی ربانی،
مشخصات نشر	: قم: حوزه علمیه قم، مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۲۷-۰۹-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: دعای غیبت امام زمان - نقد و تفسیر
شناسه افزوده	: حوزه علمیه قم، مرکز تخصصی مهدویت
رده بندی کتبی	: ۲۷۰BP / ۲۹۰۴۲۲ / ۱۳۹۵
رده بندی دیوپی	: ۷۷۲/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۵۷۹۵۸۰۰

عبور از تاریکی غیبت (شرح دعای زمان غیبت)

- مؤلف: علی ربانی - گروه ادعیه و زیارات مهدوی
- ناشر: انتشارات مرکز تخصصی مهدویت
- صفحه‌آرا: رضا فریدی
- طراح جلد: عباس فریدی
- نویت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۵
- مجری چاپ: گروه فرهنگی آثار غدیر
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۲۷-۰۹-۷
- شمارگان: هزار نسخه
- قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است.

○ قم: انتشارات مرکز تخصصی مهدویت / خیابان شهدا / کوچه امار (۲۲) / بن بست شهید علیان، پ ۲۴
 ص: پ ۱۱۹-۳۷۱۳۵ / تلفن: ۳۷۸۴۱۴۴۰ / ۳۷۷۴۹۵۶۵ و ۳۷۷۳۷۸۰۱ (داخلی ۱۱۶) / فاکس: ۰۲۵-۳۷۷۳۷۱۶۰

○ www.mahdi313.ir
 ○ entesharatmarkaz@chmail.ir

فهرست مطالب

۱۱	سخنی با خواننده
۱۳	پیش گفتار
۱۵	بررسی سندی دعا
۱۶	بررسی رجال سند
۱۶	الف) افراد مشترک
۱۶	ب) افراد مختص
۱۹	انتساب دعا به معصوم
۱۹	الف) شواهد داخلی
۲۰	ب) شواهد خارجی
۲۱	منابع دعا
۲۱	۱. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، ص ۵۱۲
۲۱	۲. مصباح المتعجل، ص ۲۹۲
۲۱	۳. جمال الأسبوع بکمال العمل المشروع، ص ۵۲۱
۲۲	۴. البلد الامین والدرع الحصین
۲۲	۵. بحار الانوار
۲۳	۶. مفاتیح الجنان، ص ۹۵۸، به نقل از جمال الأسبوع
۲۳	۷. صحیفه مهدیه، ص ۳۵۴، به نقل از جمال الأسبوع
۲۵	بررسی محتوایی دعا
۲۵	فراز اول
۲۵	جایگاه شناخت و معرفت

- ۲۸..... نقش معرفت امام در هر عصر و زمان
- ۲۹..... نکات دعا با بیان آیت الله جوادی آملی
- ۳۲..... بیان آیت الله صافی گلپایگانی
- ۴۰..... فراز دوم
- ۴۰..... آثار بيمعرفتی به امام
- ۴۱..... انحراف به خاطر رویگردانی از هدایت (وَلَا تُرِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي)
- ۴۳..... ولایت معصومین شاخص اصلی هدایت
- ۴۴..... وجوب طاعت از امامان معصوم
- ۴۶..... امانت ولایت امر پروردگاران
- ۵۰..... فراز سوم
- ۵۰..... رمز ماندگاری در طین ولایت
- ۵۱..... ۱. ثبات قدم در ذیل (اللَّهُمَّ قَبِّضْ عَلَيَّ دِينَكَ)
- ۵۲..... ۲. عملگرایی و طاعت منوری (اسْمِعْ لِي بِطَاعَتِكَ)
- ۵۲..... ۳. دلدادگی به امام (وَلْيُنْ قَلْبِي بِوَلِيِّ أَمْرِكَ)
- ۵۳..... ۴. سالم گذر کردن از فتنه‌ها (وَعَافِنِي بِمَا امْتَحَنْتَ بِهِ خَلْقَكَ)
- ۵۴..... ۵. ثبات قدمی در پیروی از امام (وَتُبِّتْنِي عَلَى طَاعَتِهِ وَلِمَ أَمْرِكَ)
- ۵۴..... ۶. صبر در ولایت (وَصَبِّرْنِي عَلَى ذَلِكَ)
- ۵۵..... کیفیت صبر (رضا و تسلیم)
- ۵۷..... فراز چهارم
- ۵۸..... دلپستگهای منتظرانه (وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ تَقَرُّ عَيْنُهُ بِرُؤْيَاهُ)
- ۵۹..... پایداری در خدمت رسانی به امام (أَقِمْنَا بِخِدْمَتِهِ)
- ۵۹..... آمادگی برای خدمت
- ۶۰..... مصادیق خدمت به امام
- ۶۲..... خادمانه زیستن
- ۶۳..... پایدار ماندن در راه حضرت تا پایان عمر (وَتَوْفَّنَا عَلَى مِلَّتِهِ)
- ۶۴..... برانگیخته شدن در زمره مهدی یاوران (وَاحْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ)
- ۶۵..... فراز پنجم

- دعا برای حفظ جان حضرت ۶۵
- انواع شرور ۶۶
- محافظت از امام مهدی علیه السلام حفاظت از راه پیامبر صلی الله علیه و آله و وصی او ۶۷
- فراز ششم ۶۸
- دعا برای طول عمر حضرت (مُدَّ فِي عُمُرِهِ وَ زِدْ فِي أَجَلِهِ) ۶۸
- سرپرستی و عهده‌داری حضرت از چند امر (وَ أَعِنَهُ عَلَى مَا أَوْلَيْتَهُ وَ اسْتَرْعَيْتَهُ) ۶۹
- هدایت‌گر (فَأَنَّهُ الْهَادِي وَ الْمُهْتَدِي) ۷۰
- برپایی حق (وَ الْقَائِمُ) ۷۰
- هدایت شدن برای امت خاص (الْمُهْتَدِي) ۷۱
- پاکسازی و گسترش حق (الْبَاهِرُ التَّقِيُّ التَّقِيُّ الزَّكِيُّ) ۷۲
- تامین کننده رضوان الهی (الرَّحْمَنُ الْمَرْضِيُّ) ۷۳
- فراز هفتم ۷۶
- دعا برای حضرت (وَ الدُّعَاءُ لَهُ) ۸۰
- نشانه‌ی یقین و باورداشت حضرت مهدی علیه السلام ۸۰
- فراز هشتم ۸۴
- جایگاه دعا برای تعجیل فرج ۸۵
- زیاد دعا کردن برای تعجیل فرج ۸۶
- انواع دعا برای فرج و آثار آن ۸۶
- انواع تائیدات الهی نسبت به امام زمان ۸۸
- گونه شناسی مردم در زمان غیبت ۹۴
- الف) یاری کنندگان (وَ أَنْصُرُ نَاصِرِيهِ) ۹۴
- ب) بی تفاوتان و عدم یاری رسانان (وَ اخْذُلْ خَاذِلِيهِ) ۹۶
- ج) مخالفان و تکذیب کنندگان (وَ دَمَّرْ عَلَى مَنْ نَصَبَ لَهُ وَ كَذَّبَ بِهِ) ۹۶
- مصادیق فرج و گشایش در ترسیم سیمای ظهور ۹۷
- الف) نسبت به جامعه و افراد آن ۹۷
- نجات بخشی امام عصر علیه السلام ۹۸

- ب) نسبت به دین و دینداری ۱۰۵
- شاخص امام زنده کننده دین (خصوصیات امام عصر علیه السلام) ۱۰۹
- فراز نهم ۱۱۷
- مفهوم صلوات ۱۱۷
- صلوات بر امام زمان علیه السلام ۱۱۷
- صلوات بر ائمه طاهرين علیهم السلام ۱۱۸
- اهمیت و فضیلت صلوات ۱۲۰
- خواص صلوات ۱۲۱
- استجابت دعا ۱۲۱
- بخشش گناہان ۱۲۳
- همراهی با ملائکه و خودداری از استغفار آنان ۱۲۴
- از بین برنده نفاق، غم و بخل ۱۲۴
- حقیقت صلوات ۱۲۵
- صلوات بر شیعیان برگزیده ۱۲۸
- صلوات خالص از هر شک و شبهه و ریا و سمعه ۱۳۰
- اخلاص ۱۳۳
- فراز دهم ۱۳۶
- شکایت به درگاه خداوند متعال ۱۳۶
- یادآوری مصیبت پیغمبر، یکی از راههای تسکین دردها ۱۳۹
- وظیفه ما در برابر فتنه ۱۴۶
- پناهگاه قرار دادن اهل بیت علیهم السلام در فتنه‌ها ۱۴۶
- تربیت فرزندان بر ولایت آل محمد علیهم السلام ۱۴۶
- فراز یازدهم ۱۴۹
- فراز دوازدهم ۱۵۱
- عدالت مهمترین توقع ما از ظهور (تَأْذَنَ لَوْلِيكَ فِي إِظْهَارِ عَدْلِكَ فِي عِبَادِكَ) ۱۵۱
- جیستی عدل ۱۵۳
- ارزش عدل ۱۵۴
- زمینه های فراگیری عدالت مهدوی ۱۵۷
- تخریب بناهای شرک و نفاق (وَلَا رَحْمَنًا إِلَّا هَدَمْنَاهُ) ۱۶۰

- ۱۶۱..... رسوایی و خواری گروه‌های مخالف امام (وَلَا جَيْشًا إِلَّا خَذَلْتَهُ).
- ۱۶۱..... شمشیر برنده حضرت مهدی علیه السلام (وَأَضْرَبْنَاهُمْ بِسَيْفِكَ الْقَاطِعِ).
- ۱۶۳..... روش‌های برخورد با اهل جور.....
- ۱۶۳..... برخورد با فرقه‌های باطل و منحرف.....
- ۱۶۴..... برخورد با ناصبی‌ها.....
- ۱۶۶..... فراز سیزدهم.....
- ۱۶۶..... رحمت‌های الهی نازل شده بر ولی خدا در زمین در دفع دشمنان.....
- ۱۶۷..... عواقب دشمنی با حضرت و بدخواهی برای ایشان.....
- ۱۶۷..... عکس‌دشمنان در مقابله با حضرت.....
- ۱۶۸..... فراز چهاردهم.....
- ۱۶۸..... ثمرات وجوهی حضرت بعد از ظهور.....
- ۱۶۹..... رفع مہجوریت و نفاذ قرآن (اللَّهُمَّ وَ أَخِي بُولِيكَ الْقُرْآنَ).....
- ۱۷۰..... نمایان شدن نور سرمدی برای مسلمانان (أَرِنَا نُورَهُ سَرْمَدًا لَا ظُلْمَةَ فِيهِ).....
- ۱۷۱..... حیات و زنده شدن قلبهای مرده (وَأَخِي بِهِ الْقُتُوبَ الْمَيِّتَةَ).....
- ۱۷۳..... تسکین دردها و درمان کینه‌ها (وَ أَشْفِ بِالصُّدُورِ الْوُغْرَةَ).....
- اتحاد نظر و یکدل شدن افراد مختلف حول محور حق (وَ اجْمَعْ بِهِ الْأَهْوَاءَ الْمُخْتَلِفَةَ عَلَى الْحَقِّ).....
- ۱۷۳..... ظهور حق و شکوفایی عدل (حَتَّى لَا يَبْقَى حَقٌّ إِلَّا ظَهَرَ وَ أَعْدِلَ إِلَّا زَهَرَ).....
- ۱۷۵..... شاخص قرار گرفتن در جمع اصحاب حضرت.....
- ۱۷۵..... اثبات یاورى (وَ اجْعَلْنَا يَا رَبِّ مِنْ أَعْوَانِهِ).....
- ۱۷۶..... تقویت حکومت و تسلط حضرت (وُ مَقْوًى سُلْطَانِهِ).....
- ۱۷۷..... قاطعیت در اجرائی کردن دستور حضرت (وَ الْمُؤْتَمِرِينَ لِأَمْرِهِ).....
- ۱۷۸..... رضایتمندی از اقدامات امام (وَ الرَّاظِينَ بِفِعْلِهِ).....
- ۱۷۹..... گردن نهادن به حکم امام و تسلیم احکام شدن (وَ الْمُسْلِمِينَ لِأَحْكَامِهِ).....
- ۱۷۹..... در زمان ظهور احتیاجی به تقیه نیست.....
- ۱۸۰..... سنت الهی برای تحقق ظهور امام.....

- سنت کشف ضرّ (أَنْتَ يَا رَبُّ الَّذِي تَكْشِفُ السُّوءَ) ۱۸۰
- نجات مضطر به شرط دعا (وَتُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاكَ) ۱۸۱
- نجات از گرفتاریهای بزرگ (وَتُنَجِّیْ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ) ۱۸۱
- دعا برای تحقق سنت ها ۱۸۲
- فراز یازدهم ۱۸۴
- دشمنی با دشمنان اهل بیت محور تبرّی ۱۸۴
- امر عظیمی که از آن به خدا باید پناه برد (فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَلِكَ) ۱۸۷
- منابع ۱۸۸

سخنی با خواننده

بایستگی تحقیق برآموز ادعیه و زیارات مهدوی و معارف عمیق آن بر کسی پوشیده نیست. معصومین علیهم السلام در زمان غیبت پناهگاه دعا را به ما نشان داده و راه ارتباط معنوی با امام عصر علیه السلام را معرفت افزایی با دعا معرفی نموده‌اند. راه دستیابی به این پناهگاه امن، پرداختن به معارف ژرف دعا زیارت است.

ادعیه و زیارات مهدوی آنچنان نورانی دارد که فطرت‌ها را بیدار نموده، به جان انسانهای تشنه می‌نشیند و انسان را به جایگاه اصلی خود هدایت می‌کند. جامعه انسانی در اثر پیوند با ادعیه ماثوره، شیفته کلام اهل بیت علیهم السلام شده و از ایشان تبعیت می‌کنند.

اثر پیش‌رو با همت گروه ادعیه و زیارات مرکز تخصصی مهدویت در شرح دعای زمان غیبت تدوین شده است. این دعا منسوب به حضرت مهدی علیه السلام و توسط نائب اول به ما رسیده است. سید ابن طاووس رحمه الله توصیه می‌کند خواندن دعای زمان غیبت در عصر جمعه ترک نشود. این دعا از محتوای بسیار عالی و بلندی برخوردار است موضوعاتی نظیر معرفت‌افزایی و ولایت‌مداری در این دعا مطرح شده و بهترین راهکار برون رفت از آسیب‌های زمان غیبت، ثبات قدم و اطاعت‌پذیری معرفی شده است.

مرکز تخصصی مهدویت در راستای اهداف پژوهشی خود این کتاب را به جامعه علمی و همه علاقه‌مندان به مطالعه در عرصه معارف مهدوی تقدیم می‌کند. بر خود لازم می‌دانیم از جناب حجت الاسلام و المسلمین علی ربانی مدیر «گروه ادعیه و زیارات» که در تدوین این کتاب نقش اساسی داشته و زحمت فراوانی کشیده‌اند، کمال تشکر را به عمل آورده و از حجج اسلام زهیر دهقانی، حسن محمودی، سید جواد زهرآپور، مقداد

براتی و یوسف محمودی که در سامان‌یابی این پژوهش سهیم بوده‌اند، تقدیر نمائیم. در پایان لازم است از جناب حجت الاسلام و المسلمین کلباسی مدیر محترم مرکز تخصصی مهدویت که بستر این پژوهش را فراهم آورده، مراتب تشکر و امتنان فراوان خویش را ابراز نمائیم. امید آن داریم انتشار این کتاب مورد رضایت امام مهدی عج قرار گیرد و برای همه شیفتگان و طالبان معارف دینی مفید واقع شود.

مهدی یوسفیان آرانی

معاون پژوهش مرکز تخصصی مهدویت

www.ketab.ir

پیش گفتار

معارف دعا‌هایی که از معصومین به ما رسیده است، در بردارنده‌ی مضامین مختلفی است. از جمله دعا‌هایی که کاملاً مهدوی بوده و تمام فرازهای آن مرتبط با حضرت مهدی علیه السلام است، دعای زمان غیبت است. بررسی سندی و بررسی محتوایی این دعای شریف از کارهایی است که این نوشتار به آن پرداخته است. موضوعاتی از قبیل؛ رمز ماندگاری در طریق ولایت، راهکارهای غده سلب یقین، گونه شناسی مردم در زمان غیبت، ثمرات وجودی حضرت بعد از ظهور، حرافب دشمنی با حضرت، سنتهای الهی برای تحقق ظهور و شاخص قرار گرفتن در جمع اصحاب حضرت، از نمونه موضوعاتی است که در این مجموعه به آنها اشاره می‌شود.

این دعای شریف حاوی معارف بلندی است که احتیاج به تأمل فراوان در جهت فهم مطالب عمیق آن دارد. در اهمیت این دعا از سید ابن طاووس^۱ که متخصص دعا شناسی است - نقل شده است:

اگر عذری داشتی و نتوانستی همه آن اعمالی که ما در تعقیبات نماز عصر جمعه ذکر کردیم، بجا آوری؛ سزاوار است که این دعا را ترک نکنی، چون ما این دعا را از فضل خداوند متعال شناختیم که ما را به آن اختصاص داده است؛ پس به آن اعتماد کن.^۱

شدت اهتمام ایشان به این دعا حاکی از عنایاتی است که پروردگار در اثر تداوم بر این دعا به ایشان عنایت فرموده است. پس برماست که این توصیه ایشان را به گوش جان شنیده و به آن عمل نمائیم.

چند نام برای این دعای شریف وجود دارد از جمله:

۱. دعای زمان غیبت که برگرفته از سند روایت می‌باشد؛

۲. دعای اللهم عرفنی نفسک که با توجه به آغاز دعا با این عبارت، این نام بر آن گذاشته شده است؛

۳. دعای معرفت در زمان غیبت که عالم جلیل القدر سید مرتضی مجتهدی سیستانی بر آن نام نهاده است.

اگر بخواهیم یک عنوان کلی برای مطالب این دعا انتخاب کنیم، می‌توان گفت در این دعا تأکید زیادی بر ثبات قدم در اعتقاد به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه شده است که متناسب با نام اول دعا است. با توجه به این ارتباط مستقیم دارد.

www.ketab.ir

بررسی سندی دعا

بخش کواهی از دعا یعنی [اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ رَسُولَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي] مضمون روایتی موثق^۱ است که زرارہ از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند. حضرت در این روایت به توصیف زمان غیبت می‌پردازد و زرارہ به ایشان عرضه می‌دارد: اگر این زمان را درک کردیم شما چه دستوری برای ما دارید؟ حضرت در پاسخ می‌فرماید: خدا را به این دعا بخوان که [اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَبِيَّكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَبِيَّكَ لَمْ أَعْرِفْهُ فَقَدْ أَفْتَأَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي] این دعای کوتاه، با دعای مفصلی که مورد بحث ما است، مختصر تفاوتی دارد.

این دعای شریف که مفصل است و همانند روایت زرارہ کوتاه نیست، دو سند برای آن ذکر شده است:

اول، سند مرحوم شیخ صدوق که این چنین است:

«حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْمُكْتَبُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ هِشَامٍ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَذَكَرَ أَنَّ الشَّيْخَ الْقُمَرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ أَمْلَأَهُ عَلَيْهِ وَآمَرَهُ أَنْ يَدْعُو بِهِ وَهُوَ الدُّعَاءُ فِي غَيْبَةِ الْقَائِمِ عليه السلام اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ...»^۲

دوم، سند شیخ طوسی رحمته الله که این چنین آورده شده است:

«وَمَا رَوَى عَنْ أَبِي عَمْرٍو بْنِ سَعِيدٍ الْقُمَرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّمَكْبَرِيِّ أَنَّ أَبَا عَلِيٍّ مُحَمَّدَ بْنَ هِشَامٍ أَخْبَرَهُ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَذَكَرَ

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۳۴۲، باب فی الغیبة، حدیث ۲۹.

۲. کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۵۱۲، باب ۴۵، حدیث ۴۲.

أَنَّ الشَّيْخَ أَبَا عَمْرٍو الْعَمَرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ أَمْلَأَهُ عَلَيْهِ وَآمَرَهُ أَنْ يَدْعُوَ بِهِ وَهُوَ الدُّعَاءُ فِي غِيَبَةِ الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عليه السلام اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ...^۱

بررسی رجال سند

همانطور که مشاهده می‌شود افرادی در هر دو سند مشترک بوده و افرادی خاص در یک سند است که ابتدا به افراد مشترک و سپس به افراد مختص در هر یک از آن دو می‌پردازیم.

الف) افراد مشترک

۱. ابوعمرو عثمان بن سعید العمری^۲

باتوجه به اینکه این زمان غالب خاص امام عصر علیه السلام بوده‌اند و علاوه بر آن در زمان عسکریین علیهم السلام وکیل آن ده امام موصوم نیز بوده‌اند وثاقت و جلالت و علو شأن ایشان بر کسی پوشیده نیست که مفضل به علیه السلام پرداخته خواهد شد.

۲. ابوعلی محمد بن ابی بکر همدانی^۳

مرحوم نجاشی در مورد ایشان می‌فرماید: «شیخ اصحابنا و متقدمهم، له منزله عظیمه، کثیر الحدیث». همچنین مرحوم شیخ طوسی ایشان را وثیق کرده و علاوه بر آن جلیل القدر می‌داند. در منزلت و توثیق این راوی بحثی نیست، اما بنا به نقل مرحوم آیت الله خوئی رحمه الله طریق شیخ به این راوی توسط ابی مفضل ضعیف است.

ب) افراد مختص

۱. هارون بن موسی بن احمد التلعکبری^۴

ایشان در سند دوم یعنی سند شیخ طوسی رحمه الله می‌باشد. مرحوم نجاشی رحمه الله در مورد این راوی می‌گوید: «کان وجهها فی اصحابنا ثقه معتمدا لا یطعن علیه». شیخ طوسی رحمه الله در

۱. مصباح المتعبد، ص ۲۹۴.

۲. معجم رجال الحدیث، ج ۱۱، ص ۱۱۱.

۳. همان، ج ۱۴، ص ۲۳۲.

۴. همان، ج ۱۹، ص ۲۳۵.

مورد این راوی جلیل القدر می‌گوید: «یکنی ابا محمد: جلیل القدر، عظیم المنزل، واسع الروایة، عديم النظر، ثقه». بی نظیر بودن این راوی در کلام شیخ علیه السلام نشانه‌ای از فوق و ثاقت بودن این عالم بزرگ است.

۲. الحسن بن احمد المکتب^۱

آنچه در سند مرحوم شیخ صدوق علیه السلام آمده نام الحسین است، ولی به نظر میرسد الحسن صحیحتر است؛ چرا که در جای دیگر کتاب کمال الدین نام الحسن آمده و این راوی از مشایخ صدوق بوده است و تنها دلیل ما بر مدح این راوی ترحم خود شیخ صدوق است؛ البته در صورتی که ترحم و واژه [رحم الله] دلالت بر مدح راوی بکند. دلیل دیگر بر تشخیص ما از راوی، واژه المکتب است.

در جمع بندی بهای صحاح گفت مشکلی از جهت راویان نداریم و اگر مشکلی وجود داشته باشد قابل تصحیح است، اما شکل عمده عدم انتساب دعا به معصوم است. آیا در این مورد و نظایر آن که نائب قول کلامی یا دعایی را بدون انتساب آن به یکی از معصومین بیان کرده است، راه چاره‌ای برای انتساب آن به معصوم وجود دارد؟ یا اینکه نمی‌شود به این کلام و یا دعا به عنوان کلام معصوم استناد کرد؟

ممکن است کسی برای حل این مشکل به این روایت صحیح^۲ که احمد بن اسحاق قمی علیه السلام نقل می‌کند، تمسک نماید. احمد بن اسحاق می‌گوید: روزی خدمت امام هادی علیه السلام رسیدم. عرضه داشتم: ای آقای من، این امکان که در تمام وقتها خدمت شما برسم، برایم نیست. در چنین صورتی قول چه کسی را بپذیرم و امثال کسی را امتثال کنم. حضرت در پاسخ به من فرمودند:

هَذَا أَبُو عَمْرٍو الثَّقَةُ الْأَمِينُ مَا قَالَهُ لَكُمْ فَعَنِّي يَقُولُهُ وَمَا آذَاهُ إِلَيْكُمْ فَعَنِّي يُؤْذِيهِ؛ این عثمان بن سعید، امانتدار و مورد اطمینان ماست؛ هرآنچه را به شما بگوید، از ما می‌گوید.

نظیر همین مطلب را زمانی که خدمت امام عسکری علیه السلام بعد از امامت امام هادی علیه السلام

۱. همان، ج ۴، ص ۲۸۵.

۲. همان، ج ۱۱، ص ۱۱۱ (تعبیر آیت الله خوئی در مورد روایت این است که: و الروایة صحیحة).

۳. غیبت طوسی، ص ۳۵۴.

رسیدم، سؤال کردم و ایشان در پاسخ فرمودند: «هَذَا أَبُو عَمْرِو الثَّقَةُ الْأَمِينُ ثِقَةُ الْمَاضِي وَ ثِقَتِي فِي الْمَخْيَا وَ الْمَمَاتِ فَمَا قَالَهُ لَكُمْ فَعَنِّي يَقُولُهُ وَ مَا أَدَّى إِلَيْكُمْ فَعَنِّي يُؤَدِّيهِ»^۱.

در این روایت شریف هر دو امام به صورت مطلق می‌فرمایند، هرآنچه عثمان بن سعید می‌گوید، از ما می‌گوید و این دلیل می‌شود بر اینکه حتی اگر عثمان بن سعید کلامی را نقل کند و آن را به معصومی نسبت ندهد نیز آن کلام معصومانه باشد.

در پاسخ به استدلال این چنین می‌توان گفت: این روایت دلیل نمی‌شود تا سخنی که عثمان بن سعید رضی الله عنه به امام نسبت نداده است را، کلام امام بدانیم؛ چرا که منظور از روایت این است: اگر عثمان بن سعید کلامی را از ما نقل کرد، شک نکنید و بدانید که آن سخن ماست، زیرا او ثقة و امین است و این بدان معنا نیست که هرآنچه او می‌گوید سخن امام باشد.

علاوه بر آن روایت دیگری وجود دارد که در آن تصریح به قید [عنی، از من] شده است و بر فرض که اطلاق روایت گذشت را بپذیریم، این روایت آن را مقید می‌کند و روایت این است که امام هادی علیه السلام در پاسخ به سؤال احمد بن اسحاق که می‌پرسد: قول چه کسی را بپذیریم، می‌فرمایند:

الْعَمْرِيُّ ثِقَتِي فَمَا أَدَّى إِلَيْكَ عَنِّي يَقُولُهُ وَ مَا قَالَ لَكَ عَنِّي فَعَنِّي يَقُولُ فَاسْمَعْ لَهُ وَ اطع فَإِنَّهُ الثَّقَةُ الْأَمُونُ؛ عثمان بن سعید مورد وثوق من است؛ آنچه از من به تو می‌رساند از من گرفته است و آنچه از من به تو می‌گوید از من می‌گوید، پس به سخنانش گوش کن و اطاعت نما چون که او ثقة و مورد اعتماد است.

امام حسن عسکری علیه السلام نیز در پاسخ همین سؤال به احمد بن اسحاق فرموده‌اند:

الْعَمْرِيُّ وَ ابْنُهُ ثِقَتَانِ فَمَا أَدَيَا إِلَيْكَ عَنِّي يُؤَدِّيَانِ وَ مَا قَالَا لَكَ فَعَنِّي يَقُولَانِ فَاسْمَعْ لَهُمَا وَ اطِعْهُمَا فَإِنَّهُمَا الثَّقَتَانِ الْأَمُونَانِ؛ عثمان بن سعید و پسرش محمد هر دو ثقة هستند و آنچه از من به تو می‌رسانند از من گرفته‌اند و آن سخنانی که از من نقل می‌کنند از من می‌گویند، پس به سخنان آن دو گوش کن و از آن دو اطاعت نما

۱. همان.

۲. کافی، ج ۱، ص ۳۳۰، ح ۱.

۳. همان.

چرا که آن دو نزد من موثق و مورد اعتمادند.

پر واضح است این روایت که به سند صحیح نیز نقل شده است، جایگاه عثمان بن سعید در نقل از معصوم را بیان می‌کند و سخن او زمانی مورد پذیرش است که به امام نسبت داده شده باشد.

انتساب دعا به معصوم

در هر دو سند دعا ابوعلی محمد بن همام می‌گوید، عثمان بن سعید رضی الله عنه این دعا را به او املاء کرده و امر کرده است که این دعا را بخواند. ابوعلی این دعا را باتوجه به جایگاه و نقش نیابتی عثمان بن سعید از امام زمان علیه السلام از ایشان نقل می‌کند؛ در غیر این صورت باتوجه به اینکه محمد بن همام معاصر با عثمان بن سعید بوده و خود از جایگاه ویژه‌ی علمی برخوردار بوده است، منی ندارد مطلبی را از ایشان نقل کند، چون محمد بن همام همانند نائب اول ساکن بغداد بوده و در عرض صدور دعا از طریق دیگری، خودش می‌توانسته است به آن دسترسی پیدا کند.

چه بسا خود عثمان بن سعید این دعا را منتسب به امام نموده است و به طور قطع از جایگاه نیابت سخن گفته است؛ اما ابوعلی به جهت وضوح مطلب و مشخص بودن جایگاه نائب اول در مقام نیابت، تصریح نکرده و آن را مفروغ عنه گرفته و پیش فرض دانسته است. شواهدی داخلی و خارجی وجود دارد که برای ما اطمینان حاصل می‌کنند این دعا انتساب به معصوم دارد.

الف) شواهد داخلی

اگر کسی امر می‌کند و مأمور وظیفه دارد اطاعت نماید، به جهت جایگاه و مقام آن شخص است، یعنی سخن آمر به خاطر جایگاه و منزلت او شنیده شده و مورد پذیرش واقع می‌شود. همانطور که در دو روایت گذشته سوال شد که امر چه کسی را اطاعت نمایم؟ امام در پاسخ بعد از معرفی عثمان بن سعید و پسرش رضی الله عنهما فرمودند که از این دو اطاعت نمایید. پس معلوم می‌شود به خاطر جایگاه نیابت است که عثمان بن سعید امر می‌کند و از این جهت امر او باید امتثال شود. عبارت [أمره أن يدعو به] که در سند وجود دارد و عثمان بن سعید به محمد بن همام امر کرده است، شاهدی بر این است که عثمان بن سعید از

جایگاه نیابت سخن می‌گوید، چون امر کردن او به فقیهی مانند محمد بن همام، تنها از این جایگاه معنی دارد و این دلیل و شاهی بر انتساب دعا به امام زمان علیه السلام است. احتمال اینکه این دعا از خود عثمان بن سعید بوده و امر او از جایگاه نیابت نباشد، بسیار ضعیف است، چرا که مضمون‌های بلند دعا اذعان دارند که از غیر معصوم صادر نشده‌اند. علاوه بر آن، کلام معصوم بودن بخشهایی از این دعا مثل فراز اول که در روایتی از امام صادق علیه السلام بود، مسلم است و از آنجا که ائمه اطهار نور واحدند و سرچشمه علم و معرفت آن‌ها یکی است، مشابهت در کلام و مکمل بودن کلام هریک کلام دیگر از آن بزرگواران، از مشخصه‌های این نور واحد است. اینها شواهدی از خود دعا و سند آن بر انتساب دعا به معصوم است.

ب) شواهد خارجی

شیخ صدوق رحمه الله این دعای شریف را در باب ۴۵ از کتاب گرانسنگ «کمال الدین» که این باب مربوط به ذکر توقیعات می‌باشد، آورده است و این شاهی بر این است که ایشان انتساب این دعا را به معصوم مفروض گرفته است و این چنین برداشت نموده که عثمان بن سعید این دعا را از جایگاه نیابت خاص نقل نموده است، چون عنوان توقیع به کلمات امام عصر علیه السلام که به صورت مکتوب و به مهر و عصای امام بوده اطلاق می‌شود. شاهد دیگر این که مرحوم کفعمی در کتاب «البلد الامس» بدون ذکر سند این دعا را منسوب به حضرت حجت رحمه الله می‌داند و این چنین تعبیر می‌کند: "وهو مروی عن القائم رحمه الله" به طور قطع ایشان سند را مشاهده نموده است و برداشت ایشان از سند این بوده که این دعا منسوب به حضرت صاحب الزمان علیه السلام است. معلوم می‌شود که در نزد این دو عالم جلیل القدر شواهدی خارج از این متن دعا وجود داشته که به ما نرسیده است و کلام این دو بزرگوار شاهد بر مدعای ماست که این دعا از ناحیه‌ی امام عصر علیه السلام صادر شده است.

با توجه به اینکه عثمان بن سعید در زمان سه امام می‌زیسته و وکالت این سه امام بزرگوار را به عهده داشته است، احتمال انتساب این دعا به یکی از این سه امام همام علیه السلام وجود دارد، اما با توجه به شرایط زمانی می‌تواند این عدم انتساب، به جهت تقیّه باشد و احتمال بودن در زمان غیبت صغری و صدور از ناحیه مقدسه را تقویت کند، پس می‌توان

گفت که این دعا از ناحیه حضرت حجت صادر شده است و چه بسا آنان که به طور قطع این دعا را منسوب به حضرت مهدی علیه السلام نموده‌اند، به همین جهت باشد.

منابع دعا

درمورد منابع دعا ابتدا به ذکر منابع دست اول و سپس به دیگر منابع می‌پردازیم و در ترتیب آنها سابقه زمانی را لحاظ کرده و از قدیمی ترین منبع آغاز نموده و سپس متأخر از آنها را ذکر می‌کنیم.

۱. کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۵۱۲

این کتاب شریف که توسط شیخ صدوق رحمه الله متوفای ۳۸۱ هـ ق و بنا بر کلام خود شیخ در مقدمه کتاب به دستور خود حضرت مهدی علیه السلام نگاشته شده است، از قدیمی ترین منابع به شمار آمده که در زمان غیبت صغری و یا نزدیک به آن تدوین شده است. همانطور که گذشت این دعای شریف در باب ۴۵ از کتاب (توقیعات) آمده است. ایشان در این باب ۵۲ روایت و یا توقیع را می‌آورند که روایت ۴۳ همین دعای شریف است.

۲. مصباح المتعبد، ص ۲۹۲

شیخ طوسی رحمه الله متوفای ۴۶۰ هـ ق در این کتاب بعد از ذکر برخی احکام به آداب و تعقیبات نمازها و ادعیه می‌پردازند. این کتاب از جمله کتابهای دعایی ایشان به شمار می‌رود که در آن به امور مستحب پرداخته شده است. این دعای شریف به صورت جداگانه بعد از «صلوات بر ائمه اثنی عشر» آمده است و بعد از آن «دعای همان» نقل شده است.

۳. جمال الأسبوع بکمال العمل المشروع، ص ۵۲۱

سید ابن طاووس رحمه الله یعنی رضی الدین علی بن موسی بن طاووس الحلی متوفای ۶۶۴ هـ ق در این کتاب از کتابهای دعایی‌اش علاوه بر ذکر این دعای شریف، هردو سند دعا را به سند جدش شیخ طوسی رحمه الله (جد مادری) و سند شیخ صدوق رحمه الله آورده است و اسامی راویانی که او را به شیخ صدوق متصل می‌کنند، به سند دعا افزوده است. در بررسی سندی با وجود نقل خود شیخ صدوق در کتاب کمال الدین از بررسی رجال تا شیخ صدوق بی نیاز هستیم، به همین جهت به آن نپرداختیم.

۴. البلد الامین والدرع الحصین

مرحوم کفعمی رحمته الله یعنی الشیخ تقی الدین ابراهیم بن علی بن الحسن بن محمد العاملی الکفعمی متوفای ۹۰۰ هـ ق در این کتاب بعد از زیارت جامعه این دعا را به عنوان «دعاء القائم فی يوم الجمعة» می آورد و می گوید: بعد از اینکه از دعاها ی روز جمعه فارغ شدی این دعا که از حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه روایت شده است را بخوان.

۵. بعار الانوار

مرحوم محمد باقر مجلسی رحمته الله متوفای ۱۱۱۰ هـ ق در سه جای این کتاب ارزشمند این دعای سریف را آورده است که اهتمام ایشان به این دعا قابل تقدیر است.

(الف) جلد ۵۳، صفحه ۱۰۷

در این جلد دعا را با نقر از کتاب کمال الدین و به سند شیخ صدوق می آورد و بایی که ایشان این دعا را در آن قرار داده است باب ۳۱ و «باب ما خرج من توقیعاته عليه السلام» نام دارد که در «تاریخ الامام الثانی عشر» به آن پرداخته شده است. از میان ۲۳ توقیع این باب توقیع ۱۸ به این دعا اختصاص داده شده است.

(ب) جلد ۹۲، صفحه ۳۲۷

این دعا در «کتاب الذکر و الدعاء» و در باب ۱۵ تحت عنوان «ما ینبغی ان یدعی به فی زمان الغیبة» آورده شده و سومین دعا را به خود اختصاص داده است که از کتاب کمال الدین با ذکر سند نقل شده است.

(ج) جلد ۹۹، صفحه ۸۹

در این جلد مرحوم مجلسی رحمته الله در «کتاب المزار» و باب ۵۶ با عنوان «باب زیارة الحجة بن الحسن» این دعا را که هفتمین باب از اوّل این جلد به حساب می آید، آورده است. ایشان این دعا را در اینجا بدون ذکر سند و منبع و در اعمال سرداب مقدس می آورد و می گوید: زمانی که از نماز فارغ شدی، این دعا که به دعای در غیبت قائم عجل الله تعالی فرجه مشهور است را بخوان.

۶. مفاتیح الجنان، ص ۹۵۸، به نقل از جمال الأسبوع

مرحوم شیخ عباس قمی رحمته الله متوفای ۱۳۵۹ هـ ق در ملحقات کتاب مفاتیح الجنان که خود ایشان در چاپ دوم به آن افزوده است، این دعا را با عنوان «دعائی که در زمان غیبت باید خواند» آورده است. غرض ایشان از اینکه به خود کتاب مفاتیح دست نزده و به عنوان ملحقات هشت مطلب را اضافه نموده است، این بوده که فتح بابی برای این کار نشود و ایشان برای کسی که این کار را بکند، نفرین و لعنت خدا و رسول را قرار داده است.

۷. صحیفه هدیّه، ص ۳۵۴، به نقل از جمال الأسبوع

مؤلف گرانقدر بعد مرتضی مجتهدی سیستانی که از معاصرین بوده و در قید حیات می باشند در بخش ششم این کتاب این دعا را آورده است. این بخش به دعاهایی که مخصوص روز معینی از ایام هفته نیست، اختصاص دارد و ایشان پنجمین دعای این بخش را همین دعا با عنوان «دعای معرفت بر زمان غیبت» قرار داده است.